

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**АКТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА
УКРАЇНИ І КНР**

Аналітична доповідь

Київ – 2010

ЗМІСТ

1. Самоідентифікація Китаю у глобалізованому світі.....	3
2. Зростання економіки і проблеми сталого розвитку Китаю.....	6
2.1. Кредитно-інвестиційний наступ Китаю у світі.....	10
2.2. Доступ до новітніх технологій та модернізація збройних сил КНР.....	12
3. Міжнародні позиції Китаю.....	14
3.1. Інтернаціоналізація етнічних проблем.....	14
3.2. Відносини із США: пошук моделі паритету	16
4. Стан і перспективи українсько-китайського співробітництва.....	22
РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	
28	

У цій доповіді “проінвентаризовано” ситуацію у світі з урахуванням посиленних позицій Китаю. Міжнародна архітектура на сучасному етапі продовжує визначатися формулою “одна супердержава” і багато “сильних держав”. Однак могутність США була істотно послаблена внаслідок воєн в Іраку та Афганістані, а також у результаті світової фінансової кризи. Економіки Європи та Японії зазнають спаду. Натомість Китаю вдалося останніми роками значно зміцнити свої міжнародні позиції, при цьому він швидкими темпами просувається до статусу світової економічної супердержави й одночасно посилює свою політичну та воєнну могутність. Китай бере активну участь у процесах глобалізації, географія його зовнішньоекономічних інтересів уже не має винятків на карті світу. Водночас сходження до позицій глобального лідерства супроводжується і значними проблемами у внутрішньому розвитку держави, а також реакцією на швидкий підйом з боку інших світових лідерів.

Україна тривалий час приділяла особливу увагу країнам Заходу як регіону, де знаходяться провідні зовнішньополітичні партнери. Тому у багатьох випадках у відносинах із країнами Далекого Сходу, і Китаєм зокрема, виникає ефект новизни і відсутня чітка стратегія навіть у її реактивному варіанті.

Активізація зовнішньої політики України на китайському напрямі, обумовлена перспективою реалізації значних політичних і, головне, економічних інтересів, спричинює необхідність зрозуміти порядок денний, який задає сьогодні Китай.

А саме: 1) проблем, з якими стикається Китай; 2) його позиції щодо основних міжнародних питань; 3) мотивів зацікавлення у розвитку відносин з Україною.

Відповіді на ці питання і склали предмет аналізу даної доповіді.

1. Самоідентифікація Китаю у глобалізованому світі

Для того аби вповні розуміти політику Китаю щодо основних проблем міжнародного розвитку, передусім слід звернутися до його бачення глобального та регіонального порядку.

Китай стоїть на позиції підтримання *поліцентричної* концепції світоустрою. В якості головної мети встановлення такої моделі порядку Китай вбачає оптимізацію свого місця в багатополісному світі, надійне гарантування безпеки країни, мінімізацію зовнішнього втручання та здобуття лідерських позицій у Східній Азії. Усвідомлюючи, що подальше зростання китайської економіки вимагає мирної інтеграції у світову економічну систему, Китай у відносинах із провідними країнами Заходу і США продовжує слідувати моделі партнерства із “центрами сили”, а не протидіяти їм. *Співробітництво з провідними країнами, або принаймні суперництво, яке б не виходило за межі торговельних спорів, є основним завданням сучасного зовнішньополітичного курсу КНР.* Тож світу, який його оточує, Китай пропонує формулу *ненасильницького* сходження до статусу великої держави.

Однак у здійсненні своєї зовнішньополітичної стратегії офіційний Пекін, природно, стикається з протидією визнаних світових гравців, в основі якої лежать їх побоювання щодо КНР як конкурента. Відбиттям таких побоювань стала поява різноманітних теорій антикитайської спрямованості. Зокрема “китайської загрози” та “Пекінського консенсусу”. Перша вбачає в посиленні китайської могутності й зміцненні міжнародних позицій Китаю загрозу ринковим демократіям з боку “недемократичного Китаю”, а також зростаючим “гігантським

споживанням світових енергетичних і сировинних ресурсів та, як наслідок, руйнування глобального довілля. Друга — за аналогією з неоліберальною концепцією “Вашингтонського консенсусу” зводиться до того, що офіційний Пекін пропонує світові власний варіант ринкового розвитку — без демократичних свобод (у західному трактуванні) і що надалі КНР впроваджуватиме цей варіант в якості “рецепту для “третього світу”.

Відповіддю Китаю на дані концепції в ідеологічному плані й стала теорія “мирного піднесення Китаю” (згодом переформульована в теорію “гармонійного миру”), спрямована на доведення того, що розвиток КНР і її міжнародна активність не несуть загрози світовому розвитку. При цьому визначальну роль мають два фактори: активне відкриття Китаю зовнішньому світові й послідовні його зусилля для захисту автономії на міжнародній арені.

В цілому “велика стратегія” Китаю робить акцент на мирному зростанні держави, спрямованому проти політики сили, гегемонізму і залякування китайською загрозою, на підтримку багатополлярності, а також відповідальності КНР перед світовою спільнотою. Крім того, концепція “зростання” КНР передбачає економізацію зовнішньої політики, що позитивно відбивається на постійному зростанні торговельно-економічного співробітництва країни з державами світу.

Важливими індикаторами китайської присутності в світовій системі стали вступ до СОТ (2001 р.) зміцнення регіонального лідерства, підвищення ролі Китаю у глобальних економічних процесах (за підсумками 2008 р. країна вийшла на перше місце в світі за обсягами експорту — 1465 млрд. дол., проти 1377 млрд. дол. у США).

Значно змінився підхід Китаю до багатосторонніх інститутів. Раніше в Пекіні скептично ставилися до можливості використання їх у своїх інтересах. Вважалось, що такі організації використовуються США і Японією для створення коаліцій проти Китаю. Перевага надавалась двосторонньому співробітництву. Однак згодом у Китаї зробили висновок, що ризик підкорятися колективній волі в рамках міжнародної організації є все таки меншим, ніж ризик залишитися поза прийняттям рішень узагалі. В результаті квота Китаю у Світовому банку (СБ) зросла з 2,77 % до 4,42 %. Тепер Китай посідає третє місце за величиною квоти у СБ - після США (16 %) і Японії (6,84 %). Раніше Китай займав у СБ позиції після низки європейських країн.

Китай є членом авторитетних західних і регіональних міжнародних об'єднань, включно з АТЕС, Регіональним форумом АСЕАН, АСЕМ і ШОС. Проекти східноазійської інтеграції на кшталт АСЕАН+3 (Японія, Китай, Південна Корея) або АСЕАН + Китай розглядаються в Пекіні з точки зору реалізації відразу декількох національних інтересів – забезпечення подальшого економічного розвитку і «прив'язування” до себе південно-східних сусідів через дружні взаємовигідні відносини. Чим більшою буде економічна взаємозалежність між Китаєм і країнами Південно-Східної Азії, тим менша ймовірність, що у випадку конфлікту малі країни займуть сторону США.

У цьому контексті все очевиднішою є переорієнтація на Пекін багатьох країн АТР. Для них Китай став основним торговельним та інвестиційним партнером, розвиває з ними зони вільної торгівлі. Як зазначав авторитетний дослідник Б. Бузан, “відхід Радянського Союзу із регіону означав, що Індія і В'єтнам втратили свого основного помічника у балансуванні з Китаєм і останній перетворюється на ядро Східної Азії”¹.

¹Buzan B. The United States and the Great Powers. World Politics in the Twenty-First Century. – Polity press,

Серед основних цілей Пекіну в Афганістані, Пакистані та Центральній Азії є забезпечення стабільності уздовж кордону Китаю, в тому числі через унеможливлення зв'язків мусульманських сепаратистських груп на Заході Китаю з іншими фундаменталістами, диверсифікація поставок енергоносіїв і розширення своєї присутності на ринках цих країн.

Наразі Китай здійснює значний вплив на Пакистан. В Афганістані Китай розширює свою присутність через здатність запропонувати економічну допомогу та інвестиції у великомасштабні інфраструктурні проекти. Тим не менш вплив Китаю в Афганістані, як і раніше, значно менший, ніж у Сполучених Штатах. Китай не надає будь-якої прямої військової підтримки США та силам коаліції в Афганістані, однак китайські інвестиції в Афганістан і Пакистан роблять свій внесок в економічний розвиток цих країн. Китай розширює і свою роль у Центральноазійському регіоні. Однак тут йому доводиться конкурувати з традиційно сильними позиціями Росії. ШОС не є військовим союзом, але є вигідним економічним майданчиком для Китаю для укладення двосторонніх торговельних і енергетичних угод.

Економічний прогрес КНР на основі інтеграції у світове господарство, з одного боку, формує нові, більш амбіційні інтереси Пекіну, а з іншого - спричиняє відповідну реакцію з боку світових лідерів (США, ЄС, Японія).

США уважно слідкують за змінами в регіоні й активна зовнішня політика Китаю стимулює США до пошуку ефективних інструментів стримування. Так, політика США за останній період має явні ознаки зміцнення військового союзу з Японією, збільшення ролі Індії як контрбалансера Китаю, а також здійснення тиску на китайських союзників у регіоні - Пакистан і М'янму. Під контролем США залишаються шляхи постачання до КНР енергоресурсів. Завадити встановленню нового порядку в АТР, заточеного під Китай, може й активізація системи керованого локального конфлікту. Китай має кордон або є зацікавленою стороною у низці потенційних конфліктів у регіоні – КНДР, М'янма, острови Спратлі, острови Сенкаку, Пакистан. Запобігаючи регіональній нестабільності, яка може перекинутися на Китай і завадити його економічному і соціальному розвитку, Пекін відстоює принцип *статус-кво* в регіоні. Офіційно китайське керівництво заявляє про реальність застосування сили тільки у випадку несприятливого розвитку проблеми Тайваню. Але у практичній політиці останніми роками формуються такі умови, які б дозволили розв'язати навіть цю проблему у мирний спосіб.

Водночас в інтересах стримування зростаючого Китаю у Вашингтоні розглядається навіть повернення Росії в АТР. Включення і Китаю, і Росії, і Індії в нову інституціоналізовану систему безпеки в Азії, навіть без прямої участі США, відповідало б інтересам Вашингтона. Однак, вочевидь, Китаю є не вигідним створення системи колективної безпеки в Азії, оскільки ця система буде націлена переважно на стримування найсильнішої регіональної держави, тобто його самого. Особливе занепокоєння КНР викликає збільшення американської присутності в АТР. Пекін розцінює як прояв недовіри і ворожості політику оточення його дво- і багатосторонніми союзами, збільшення американської присутності в Індійському і Тихому океанах. Негативне ставлення Китаю і до процесів розширення НАТО, створення системи протиракетної оборони та, як він вважає, інспірованих ззовні "кольорових революцій" в Євразії. Перспективи китайсько-російського союзу не є однозначними, але очевидно, що наразі Китай не відмовляється від співробітництва з країнами, які постійно піддаються критиці

США, або внесені до їх списку «країн-парій» (Іран, Судан, Венесуела, Білорусь). Така “нерозбірливість” Китаю у відносинах призводить до дратування у США, які прагнуть повної ізоляції окремих режимів. Втім, у Китаї давно зібрали приклади аналогічної «демократичної» нерозбірливості самих США і принагідно згадують про практику «подвійних стандартів» в американському зовнішньополітичному курсі.

В цілому відносини у трикутнику США-Китай-Росія є стратегічними для кожної із сторін. Великого значення в ньому має збереження «балансу сил» у дусі *Realpolitik* і уникнення ситуації, коли наконечник цього трикутника буде спрямовано проти окремої країни.

2. Зростання економіки і проблеми сталого розвитку Китаю

В умовах глобалізації КНР репрезентує унікальну модель економічного розвитку. Найважливіший результат реалізації “китайської моделі” - високі темпи економічного зростання і випереджаючий ривок у промисловому виробництві, що становить практичний інтерес і для України.

Економічні результати реформ у КНР за світовими стандартами є дуже високими. Щорічне зростання ВВП за останні 30 років становило приблизно 10 % і більше, що навіть породило в китайському керівництві занепокоєння можливістю “перегріву економіки”. За період з 1978 року країна двічі подвоїла валовий внутрішній продукт і посіла за його розмірами друге місце у світі. Щоправда, обсяг ВВП КНР складає лише 32 % ВВП США. Однак Китай наблизився до світового лідера майже як Японія (35 % від американського), і в чотири рази більше, ніж ВВП Росії (8 %)².

За підсумками 2009 р. розрив між економіками Японії і Китаю склав лише \$200 млрд (ВВП Японії - \$5,1 трлн, Китаю - \$4,9 трлн). Проте за паритетом купівельної спроможності Китай вже обігнав Японію.

Китай перетворився на мотор зростання світової економіки. Частка КНР у світовій торгівлі за період з 1978 по 2009 рр. зросла в 10 разів і сьогодні складає близько 8 % (у 1978 р. 0, 78 %). Згідно з даними Державного управління статистики Китаю у 2008 р. коефіцієнт внеску Китаю у світову економіку склав 20 %. Китай посів 2-ге місце в світі за цим показником після США (22,8 %)³

Показовим є й той факт, що у 2009 р. лідером глобального рейтингу найбільших компаній, складеного *Financial Times*, уперше стала китайська *PetroChina*. Вона випередила американську *ExxonMobil*, яка посідала першу сходинку з 2006 року. Це символічна подія, яка відображає зміну розстановки сил в економіці і на ринках.

Більшість експертів позитивно оцінюють перспективи китайської економіки. За основними макроекономічними показниками Китай посідає провідні позиції не тільки в регіоні, а й у світі. Він є найбільшим експортером і імпортером в Азії, випередивши Японію і змістивши її з позицій економічного лідера АТР, який направляє розвиток і торгівлю в регіоні. Він також найбільший у світі споживач чотирьох з п'яти основних видів сировинних ресурсів – зернових, м'яса, вугілля і сталі, а за рівнем споживання нафти знаходиться на другому після США місці.

За прогнозами IHS/Global Insight Китай може обігнати Сполучені Штати

² CIA World Factbook 2009 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.cia.gov

³ Китай в структурі мирової економіки [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.easttime.ru/analytic/3/8/763p.html> на 9.03.2010

Америку за обсягами промислового виробництва і стати світовим лідером за цим показником. На частку США в 2007 році припадало 20 % світового промислового виробництва, частка Китаю становила тоді 12 %, однак різниця швидко скорочується. До 2015 року Китай вироблятиме більше промислових товарів у перерахунку на реальну додану вартість, ніж США. Ще два роки тому аналітична фірма очікувала, що це трапиться не раніше 2020 року⁴.

Світова фінансова криза позначилася на економічному розвитку Китаю, але менше, ніж на інших країнах світу. Як відзначає статистичне відомство КНР, під впливом глобальної фінансової кризи 2009 рік став найважчим роком для китайської економіки, але незважаючи на труднощі, китайському уряду вдалося в короткі терміни стримати помітне зниження темпів зростання економіки завдяки проведенню активної фінансової та кредитної політики, а також за рахунок ряду заходів для забезпечення зростання економіки, перебудови економічної структури, поглиблення реформ і поліпшення добробуту населення.

У 2009-му р. китайська економіка зростала здебільшого за рахунок високого внутрішнього попиту, забезпеченого різноманітними державними інфраструктурними проектами (реалізуються в рамках плану зі стимулювання економіки на загальну суму 4 трлн юанів, або \$588 млрд). По всій країні прокладаються кілометри залізниць (у цілому планується збільшити їх до 5 тис. км), сотнями будуються мости і шляхопроводи. Внутрішній споживчий попит стимулюється банківськими кредитами. Саме тому більшість китайських експортних компаній практично не постраждали від кризи, оскільки переорієнтувалися на місцевий ринок. Але програма антикризового стимулювання зростання економіки не в змозі вплинути на купівельну спроможність поза державою. Перед країною постає проблема зростання надлишкових потужностей і все складніше знайти вигідні пропозиції на іноземних ринках. Аби уникнути ситуації, коли китайська побутова техніка, текстиль й автомобілі не будуть потрібні ні китайським, ні іноземним споживачам, влада КНР тимчасово вводить обмежувальні заходи на виробництво деяких експортних товарів, у тому числі металургійної продукції

При вражаючи високих економічних результатах внутрішньополітична ситуація в країні залишається непростю, з усіма проблемами нерівномірності розвитку, проблемою зайнятості, демографічною, екологічною тощо. Великі маси бідного населення являють собою постійне джерело загрози соціальній стабільності. Якщо раніше китайський уряд приділяв основну увагу форсованому індустріальному розвитку, то команда на чолі з Головою КНР Ху Цзіньтао та прем'єр-міністром Вень Цзябао (при владі з 2003 р.) проводять внутрішньополітичний курс на "соціалізацію" економіки. Пріоритетними для розвитку країни визнані напрямки економії енергії, вдосконалення систем освіти та охорони здоров'я, соціальні реформи, боротьба з бідністю, захист навколишнього середовища. Ці положення розкривають сутність державної китайської програми будівництва суспільства *сяо кан* або "малого благоденства". З давніх часів це словосполучення означає досягнення суспільством (саме суспільством, а не малою її частиною) не тільки матеріального, але й духовного добробуту. Виходячи з принципу поступовості реформ, у Китаї вважають першочерговим досягнення нижньої ступені на цьому шляху — *веньбао*, що означає здатність держави "зігріти і нагодувати" свій народ. Ця ступінь була пройдена Китаєм на початку 1990-х років.

⁴ Китайський дракон поглотит японське сонце. 25.12.2009 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.trust.ua/news/20444.html>

В опублікованій Білій книзі з народонаселення, навколишнього середовища і розвитку Китаю в XXI ст. наголошується, що зростання населення знаходиться в гострій суперечності зі скороченням розмірів сировинних ресурсів на кожного мешканця Китаю. Звідси робиться висновок: «Китай не може повторювати модель розвинених індустріальних країн і не може гнатися за зростаючими обсягами економіки і споживання за рахунок величезних витрат трудових ресурсів. Тільки формуючи низьковитратну систему виробництва та відповідну систему споживання, Китай зможе поступово привести життя народу на рівень сяо кан⁵.

За останні п'ятнадцять років Китай здійснив вражаючий прорив у скороченні кількості бідного населення (тих, що живуть на суму менше 1\$ на добу) з 33 % до 9 %.⁶ Наразі розробляються програми пріоритетного розвитку західних регіонів країни, в рамках яких було побудовано високогірну залізницю в Тибеті, будуються газопроводи та лінії електропередач, що зв'язують Захід і Схід країни, ведуться капіталомісткі іригаційні роботи. Включення у стратегічне планування просторового фактора слугує не тільки довгостроковим економічним інтересам Китаю, а й виконує важливу роль забезпечення політичної стабільності за рахунок згладжування, наскільки це можливо, розриву в рівні життя між ханьцями, тибетцями, уйгурами та іншими етнічними меншинами.

Китайська програма розвитку передбачає, що сукупний ВВП країни має двічі подвоїтися у 2010 і 2020 рр., і тоді, до 2050 р., у Китаю з'являться реальні перспективи позбутися внутрішніх проблем і поповнити число розвинутих «середніх» країн. Однак на цьому шляху, за оцінками китайських експертів, є три великі проблеми: доступ до енерго- та сировинних ресурсів, збереження екології, а також дотримання балансу між економічним і соціальним розвитком.

Серед цих трьох проблем **пошук ресурсів** найбільше залежить від зовнішньополітичного курсу Китаю. Велику частину необхідних продуктів Китаю доводиться імпортувати. Доступ до іноземних ресурсів є необхідним для подальшого економічного розвитку і, відповідно, для збереження соціальної стабільності й існуючої політичної системи Китаю. Тож зовнішньополітичний курс Китаю було адаптовано до реалізації стратегії внутрішнього розвитку.

Конкуренція за енергоресурси є значним подразником у відносинах між великими державами. Збільшення присутності західних держав і, зокрема, США в «чорноморсько-синьцзянському поясі» розглядається Китаєм як інструмент *переорієнтації каспійських енергоресурсів і маршрутів їх транспортування в західному, а не східному (китайському) напрямку.*

До енергетичної конкуренції додається ще й військово-інфраструктурний фактор. Проекти прокладання транспортних комунікацій з країнами Центральної та Південної Азії, більшість із яких фінансуються або підтримуються США, Японією, ЄС, викликають занепокоєння КНР.

Проблеми безпеки морських комунікацій та енергопостачання в поєднанні з іншими сферами американсько-китайських протиріч виступають як конфліктогенні фактори і є тими полями, де суперництво і протиріччя мають тенденцію до зростання.

Більша частина ресурсів потрапляє до Китаю з країн Близького Сходу, Східної і Центральної Африки (1/3 експорту нафти), Австралії та Латинської Америки. Всі вони транспортуються до Китаю морем, а це, з урахуванням

⁵ Див.: Китай. Проблемы гармоничного и устойчивого развития. Экспресс-информация. - №1 (156). -М.: РАН, Институт Дальнего Востока. - 2009

⁶ Statistical Yearbook for Asia and Pacific, 2007. – ESCAP. 2007

потенційного воєнного конфлікту між США і Китаєм, робить маршрути постачання дуже ненадійними.

У 2009 році Китай імпортував 199 млн тонн нафти, а власний видобуток склав лише 189 млн тонн. Ці показники говорять про те, що залежність Китаю від зовнішніх нафтових постачань склала 51,3 %.
За даними міністерства природних ресурсів КНР

У випадку перекриття Малаккської протоки американським флотом КНР залишається без усіх енергоносіїв. У випадку війни у Перській затоці і блокади Іраном Ормузької протоки (нещодавно генералітет Ірану озвучив таку можливість)⁷ Пекін втрачає майже всю близькосхідну нафту. І хоча переозброєння китайської армії і флоту просувається швидкими темпами, у Світовому океані Китай ще довго поступатиметься першістю американським авіаносним групам.

Китай намагається мінімізувати ризики для себе. Швидкими темпами будуються перевалочні потужності в М'янмі, що дозволить близькосхідну й африканську нафту і скраплений газ поставляти до Китаю трубопроводами. Це знімає проблему Малаккської протоки, але не океанського транспортування в цілому.

Таким чином, найбільш безпечними залишаються напрями постачання ресурсів із Центральної Азії і Росії. Однак і тут є застереження щодо центральноазійських ресурсів і ресурсів Західного Сибіру Росії — передбачається, що вони будуть доставлятися до кордону на тому відрізку, де розташований Синьцзян-Уйгурський автономний район (СУАР). А це — район високої міжетнічної конфліктності, що також ставить під загрозу безпечність енергопостачань.

З урахуванням зазначеного, стає зрозумілим той інтерес, який проявляє китайська сторона саме до російського Далекого Сходу. Цей багатий на природні ресурси регіон дозволить максимально гарантувати безпеку постачань енергоресурсів до КНР на випадок американсько-китайського конфлікту.

2.1. Кредитно-інвестиційний наступ Китаю у світі

Одним з вразливих місць економічного зростання Китаю є **зосередження в якості золотовалютних резервів значної доларової маси**. Китай володіє найбільшими в світі фінансовими резервами на загальну суму більше 2 трлн дол., з них близько третини номіновано в американських цінних паперах. На цьому значною мірою будується загальновідомий парадокс, що США і Китай одночасно є і конкурентами, і союзниками. Адже внутрішній ринок США є основним ринком збуту китайських виробників, а значні китайські валютні резерви — ніщо без долара в якості світової резервної валюти. Однак у цій ситуації намітилися серйозні зміни, що свідчать про бажання Китаю позбутися такої взаємозалежності. За даними Мінфіну США, в грудні 2009 року вкладення

7

Іран може перекрити доступ до Ормузької протоки, якщо з'явиться небезпека нападу США на країну [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/newsline/show/iran-mozhet-perekryt-dostup-v-ormuzskiy-proliv-esli-poyavitsya-18082010095100>

Китаю в американські казначейські облігації скоротилися порівняно із квітнем на 34,2 мільярда доларів - до 755,4 мільярда доларів. Таким чином, Китай вперше з вересня 2008 року поступився місцем найбільшого кредитора США Японії. Одночасно Китай закликав не політизувати ситуацію навколо зменшення своїх валютних резервів у США, пояснюючи їх скорочення ринковими інтересами⁸.

При чому звичайне “викидання” доларів на ринок не вигідне Китаю, так само як і спроби перевести їх в іншу валюту, або на них здійснити масштабну закупівлю сировинних ресурсів. Усе це веде до девальвації американської валюти і відповідно китайських резервів. У цій ситуації Пекін вирішив зробити ставку на купівлю сировини, яка ще не знаходиться в обігу. Країні, яка має цікаві для Китаю ресурси, надаються кредити під гарантії поставок сировини в довготерміновій перспективі (на 10-25 років). Іншими словами, це та сама завуальована купівля природних ресурсів, яка не позначається на курсі долара і вартості самої сировини⁸.

Так, у квітні ц. р. Китай погодився надати Венесуелі кредит в \$20 млрд. Ці гроші планується інвестувати в розвиток нафтової промисловості Венесуели. В обмін за такі щедрі кредити Китай отримає доступ до крупного родовища нафти у Венесуелі (“Хунін-4”), яке розроблятиметься в рамках спільного підприємства з венесуельською держкомпанією. Згідно з умовами угоди CNPC зможе видобути на родовищі “Хунін-4” 2,9 млрд барелів (396 млн т) важкої нафти і протягом 25 років поставляти її в Китай.

В цілому постачання з Венесуели складають майже 10 % від усього китайського імпорту нафти, а за новим контрактом збільшаться до 17 %. Нині Венесуела поставляє до Китаю близько 460 тис. барелів нафти в день⁹.

І таких прикладів можна навести дуже багато. В лютому 2009 р. подібну угоду було досягнуто з Росією — в обмін на кредит у 25 млрд дол. Китай отримав довгострокове постачання нафти. Схожу домовленість було укладено і з Казахстаном на 10 млрд дол. (під час візиту президента Н. Назарбаєва в Пекін у квітні 2009 р.). На взамін Пекін значно збільшує свою частку в енергетичному секторі країни — Національна нафтогазова компанія Китаю (CNPC) придбає 50 % АО “МангістауМунай газ (ММГ)”. У червні 2009 р. було досягнуто домовленість про надання цільового кредиту Китаєм Туркменії в розмірі 5 млрд дол. для промислового освоєння родовищ Південного Іолотаня. Останній належить до четвірки найбільших газових родовищ світу і за прогнозами містить до 14 трлн куб. газу, що є співставним із штокманівським родовищем в Арктиці або Південним Парсом в Ірані.

На кінець 2009 р. обсяг китайських “кредитів в обмін на сировину” склав приблизно 200 млрд дол.¹⁰ - 10 % золотовалютних резервів. Якщо темпи видачі кредитів залишатимуться на цьому рівні, економісти прогнозують, що до 2015 р. Китаю вдасться позбутися “доларової ноші”.

Цей процес має під собою концептуальне підґрунтя у вигляді державної політики “Йти у зовні”, реалізація якої почалась у 2000 р. Згідно з цією програмою активізація китайських інвесторів за кордоном пов'язана не тільки із

⁸ Китай почав позбуватися долара// Економічна правда, 11.02.2010.- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.epravda.com.ua/news/4b7423026bf8e/view_print/; Китай знижує обсяги вкладень у цінні папери США [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/business/1054639/>

⁹ Китай набиває Венесуелу грошима [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~1/80/all/2010/04/21/194480/printable>

¹⁰ CIA World Factbook. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>

сировинним фактором. Ще однією формою китайського інвестиційного наступу є здійснення портфельних інвестицій або купування акцій ТНК як засобу забезпечення присутності китайського бізнесу в глобальному масштабі. Китай готовий купувати популярні бренди, промислові активи і дилерські мережі усюди, а також залучати іноземних спеціалістів, які б займалися проектуванням новітньої техніки.

Також КНР залишається крупним *реципієнтом* іноземних інвестицій, приток яких останніми роками складає 50-70 млрд дол. щорічно. За цим показником Китай вже 17 років поспіль займає перше місце серед усіх країн, що розвиваються. В країні створено близько 690 тис. підприємств за участю іноземного капіталу, обсяг фактично використаних іноземних інвестицій перевищив 1 трлн доларів¹¹.

2.2. Доступ до новітніх технологій та модернізація збройних сил КНР

Зростання китайської економіки дозволяє провести значну модернізацію китайської армії. Наразі модернізація Народно-визвольної армії Китаю (НВАК) відбувається через відхід від традиційного територіально зосереджених збройних сил до більш глобально-орієнтованих, які зможуть відбивати не тільки традиційні, а й нові загрози безпеці. З метою підтримки діяльності НВАК за кордоном Китай швидко модернізує свої військово-морські сили, які потенційно зможуть перешкоджати вільному доступу американських ВМС у регіон.

1 лютого міністр оборони США Р. Гейтс виступив із Оборонним оглядом (виходить раз на чотири роки), яке готується для кожної нової адміністрації США і покликане як визначати оборонну стратегію держави на 4 роки, так і розглянути можливі ускладнення для її реалізації. В частині, присвяченій Східній Азії, зазначається, що свою незмінну військову присутність там США розглядають як важливий сигнал азійським країнам, що США не мають намірів “залишити Азію перед лицем зростаючої військової могутності Китаю”. Згадуються також стратегії Китаю щодо Тайваню та захисту своїх морських шляхів, які сформульовані як “анти-доступ” та “анти-перешкода” і полягають у забезпеченні адекватної військової спроможності аби завдати поразки США або перекрити їм доступ у регіон у разі конфлікту. Останнім часом у багатьох роботах можна зустріти оцінку, що Китай посилює свій військово-морський флот, аби той мав контроль у Південно-китайському та Східно-китайському морях, а відтак захищав стратегічно важливі для Китаю торговельно-морські шляхи.

З 2003 по 2007 рр. видатки на оборону КНР зростали щорічно в середньому на 15 %. За офіційними китайськими даними, військовий бюджет Китаю в 2010 році складає 532,1 мільярда юанів (майже 78 мільярдів доларів). Витрати на потреби армії збільшуються лише на 7,5 відсотка порівняно з 2009 роком. Це найменше зростання військового бюджету країни за останні кілька років¹². Пекін стверджує, що оборонний бюджет витрачається переважно на модернізацію і виплати заробітної плати, але він не надає даних про чисельність і тип озброєнь Народно-визвольної армії Китаю (НВАК), що призводить до занепокоєння в інших країнах і збільшення власних відрахувань.

¹¹ Обсяг інвестицій в світі впав на 39 % - ООН [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2010/01/21/224545/>

¹² Китай збільшив військовий бюджет до 78 млрд. дол. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ukranews.com/uk/news/world/2010/03/04/13640>

У світлі модернізації Китаєм своєї армії і флоту стає зрозумілим, наскільки важливим є доступ до новітніх технологій. Як відомо, країни Заходу ввели ембарго на постачання зброї в Китай у 1989 р. Неодноразові спроби ЄС скасувати ембарго наштовхувались на різку критику з боку США, Японії та Австралії, аж до погроз припинити передачу американських технологій в Європу. Європейці вже в 1990-х рр. пішли на пом'якшення режиму і відновили поставки в Китай продукції, яка не підпадала під визначення "смертоносною зброєю". За кількістю переданих КНР технологій країни Євросоюзу вже є найбільшими постачальниками технологій і обладнання. Тільки на кінець 2004 р. КНР запровадила 18 363 технології з ЄС на загальну вартість 79,4 млрд доларів¹³.

У космічній галузі Пекін і Брюссель розпочали співробітництво у вересні 2003 р., відколи КНР приєдналася до реалізації проекту європейської навігаційної системи "Галілей" і внесла 230 млн євро. Наразі це дозволяє космічній промисловості КНР розвивати супутникові навігаційні технології. Хоча більшість проектів Китаю має переважно комерційні і наукові цілі, покращені космічні технології потенційно покращать його військові потужності. Європа відхиляє протести США, що КНР може отримати військові переваги від участі у "Галілео". ЄС стверджує, що Громадські Регульовані сервісні сигнали (Public Regulated Service (PRS))* не буде надано Китаю як і будь-якому іншому учаснику проекту, який не є членом ЄС.

Франція, Німеччина, Велика Британія лобювали прийняття Пекіном рішення щодо придбання літаків "Еїрбас", замість американського "Боїнга". Партнерство "Еїрбаса", розпочалося з КНР в 2005 р., коли компанія відкрила проектний центр у Пекіні. У червні 2006 р. "Еїрбас" погодився відкрити складальну лінію літака А320 в Тяньцзині. У листопаді 2007 р. китайські авіалінії замовили 160 пасажирських літаків "Еїрбас" на загальну суму близько 14,8 млрд дол. У відповідь "Еїрбас" запропонував КНР участь у проектах, які з часом перетворюють китайських виробників на основних постачальників компонентів та вузлів для деяких із найважливіших виробів компанії.

Французька компанія "Арева" виграла тендер у розмірі 11,9 млрд дол. на будівництво ядерних реакторів, а також постачання технологій та урану до КНР. Компанія також підписала договір на проведення дослідження щодо будівництва заводу з переробки використаного ядерного палива.

Зрештою, світовий виробник телекомунікаційного обладнання "Алькател", інженерна група "Альстом" та компанії з утилізації "Суец" й "Електрисіте де Франс" теж мають крупні контракти в КНР. Підрозділ ЄАОК "Єврокоптер" – світовий лідер виробництва гелікоптерів – має багатомільйонні контракти в Китаї.

Усе перераховане вище демонструє цінність КНР як ринку для європейських технологій, незважаючи на напруження у відносинах щодо питань прав людини, торгівлі, охорони навколишнього середовища¹⁴. Доступ до провідних технологій не лише забезпечує конкурентоспроможність КНР багато років наперед, але й є передумовою модернізації виробництва та, відповідно,

¹³ Див: О. Микал. Ембарго ЄС на продаж зброї в Китай та безпековий баланс у Східній Азії // Стратегічні пріоритети, № 1-2, 2010. - С. 137-138

*PRS є зашифрованими сигналами, призначеними для забезпечення постійного доступу сигналу у випадку загрози або кризи. На відміну від інших сигналів "Галілео", PRS будуть доступними навіть коли інші послуги не будуть доступними, що робить їх придатним для використання і безпекових і військових цілях.

¹⁴ О. К. Микал. Там само. -С.139

армії. Зважаючи на обсяги переданих з Європи до КНР технологій, фактичний вплив ембарго є дуже сумнівним.

Цікаво звернутися до досвіду ВТС між Китаєм і Росією. З 1990-х рр. Китай модернізує арсенал звичайних озброєнь переважно за рахунок імпорту з РФ. Але у 2006-2007 рр. КНР знизив імпорт зброї на 62 % . До того він імпортував гелікоптери, радары, авіамотори, ракети, підводні човни класу "Кіло". РФ не зацікавлена продавати техніку та зброю КНР, оскільки останній копіює їх і виробляє сам. Наприклад, КНР розпочав виробництво й експорт дуже подібного до російського літака СУ-27 власного літака J11В.

Пекін має намір створити незалежний військово-промисловий комплекс, здатний конкурувати з головними експортерами зброї на світовому ринку, що зрештою реструктуризує світовий ринок зброї. Фактично КНР вже конкурує із світовими провідними компаніями оборонного комплексу у сфері комунікацій, а США вже розглядають модернізовану НВАК конкурентом своїй армії у комунікаційних технологіях. Головною метою КНР є розвиток власної космічної промисловості, що дозволить досягти гегемонії як у цивільній, так і у військовій сферах.

Як видно із зазначеного, Китай уже зараз є могутньою в економічному відношенні державою. Причому його зростання має не тільки кількісний, але і якісний вираз. Зберігаючи за собою сегмент досить примітивного виробництва товарів широкого вжитку, він збільшує свою частку на ринках високотехнологічної продукції і товарів із високим ступенем обробки.

3. Міжнародні позиції Китаю

3.1. Інтернаціоналізація етнічних проблем

Як уже зазначалось, перед Китаєм стоїть завдання забезпечення позицій і контролю правлячої Комуністичної партії Китаю в перехідний період поступової лібералізації і демократизації країни. Це можливо тільки за рахунок стабільного розвитку та консолідації суспільства. Однак за останні кілька років актуалізувались проблеми сепаратизму і внутрішньої нестабільності в Китаї. Найбільш "болючими" точками для Пекіну є Тайвань, Синьцзян-уйгурський автономний район (СУАР) та Тибет.

Політика Пекіну щодо тибетців і уйгурів має багато спільних рис. Це – жорсткий контроль, придушення антикитайських настроїв, збільшення переселення туди ханьців (найбільшого і титульного етносу Китаю) з метою китаїзації, масштабні вливання капіталу в розбудову інфраструктури і доріг, які б пов'язували віддалені провінції з центральним Китаєм. З одного боку, Китай приніс цивілізацію у віддалені відсталі райони, а з іншого – зруйнував і продовжує руйнувати самотні культури, які, як у випадку з Тибетом, є культурним і духовним надбанням усього світу.

Нова еліта Тибету й особливо молодь, не погоджуючись з політикою Пекіну, яка з 2008 року навіть перебрала на себе повноваження затверджувати переродження Будди, займає більш радикальні позиції, ніж очолювані далай-ламою емігранти. Останні прагнуть відновити фактичну автономію (на кшталт наданої Гонконгу та Макао), тоді як перші виступають за незалежність від центрального китайського уряду. Обидві течії отримують допомогу ззовні. Так, США фінансують низку програм фінансової допомоги, які покликані підтримувати етнічну самотність тибетців. В 2008 р. на діяльність, яка зберігає

культурні традиції і сприяє сталому розвитку в общинах Тибету, було виділено 5 млн. дол.¹⁵

Країни Заходу закликають Пекін розпочати діалог з далай-ламою. Однак керівництво КНР зайняло тверду позицію, що тибетське питання є виключно питанням внутрішньої цілісності Китаю і не стосується національно-релігійних проблем і проблем прав людини.

Не менш цінним, ніж Тибет, є більший за обсягом і густіше населений Синьцзян-Уйгурський автономний район. Уйгури-мусульмани складають половину місцевого населення. Серед них широко розповсюджена ідея створення незалежного «Східного Туркестану». На території СУАР знайдені великі поклади нафту і газу, він також є «воротами» для імпорту енергоносіїв із країн Центральної Азії до Китаю. В умовах, коли Китай приступив до реалізації масштабних проектів нафто- і газопроводів для задоволення потреб стрімко зростаючої економіки, він не випустить «бунтівну провінцію», чого б це йому не вартувало.

Найбільше занепокоєння в Пекіні мусульманський рух в Синьцзяні викликає з огляду на дві обставини: 1) можливість його об'єднання з радикальними (терористичними) організаціями Азії та Близького Сходу; 2) створення поштовху для радикалізації інших етнічних меншин Китаю, в першу чергу в Тибеті.

Досі Пекіну вдавалось успішно придушувати сепаратистські рухи, але надалі ситуація може ускладнитися факторами поза контролем Китаю, наприклад зростаючими політичною нестабільністю або ісламським радикалізмом у сусідньому Пакистані, Афганістані, Таджикистані, Киргизстані. Негативний розвиток сценарію можна очікувати і якщо Китай застосовуватиме жорстокі санкції і покарання проти меншин, які будуть не озброєнні (як частково у випадку тибетських монахів) або якщо доведені будуть факти економічної дискримінації етнічних меншин з боку ханьців.

На фоні ескалації ситуації в Тибеті і можливого загострення в Синьцзяні відносини Китаю з Тайванем вселяють обережний оптимізм. На останніх президентських виборах на Тайвані перемогу здобув кандидат партії Гоміндан Ма Інцзю, який виступає за нормалізацію відносин з Пекіном. Його конкурент на виборах Френк Се Чантін (Демократична прогресивна партія) представляв радикальний напрямок тайванського політикуму, налаштований на проголошення незалежності острова. Завдяки вдалій політиці Китаю серед тайванців вдалося створити привабливий образ материкового Китаю як стабільної, а головне – багатой країни. Тому теперішнє керівництво Тайваню проводить політику на зближення з Пекіном, зокрема через відновлення прямого повітряного і морського сполучення між Китаєм і Тайванем, розширення економічних і людських контактів.

Проблема Тайваню є центральним стрижнем в усій зовнішній політиці Пекіну. Оскільки поки що вона не має вирішення, яке б задовольнило всі зацікавлені сторони, Пекін виробив для себе негласну формулу поведінки: якщо Тайбей не ставитиме питання набуття незалежності, сторони розвиватимуть контакти наскільки можливо, якщо ж острів шукатиме шляхи утвердження своєї ролі як самостійного суб'єкта на міжнародній арені або вдасться до проголошення незалежності, Пекін застосує жорсткі заходи, аж до військової сили. У підходах до возз'єднання КНР висуває принцип «Одна країна – дві

¹⁵ Tibet: Problems, prospects and U.S. Policy. CRS Report for Congress, 2008 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL34445.pdf>

системи», яка успішно апробована в Гонконзі та Макао.

Питання незалежності Тайваню з точки зору можливостей розгортання широкомасштабного конфлікту у Східній Азії є найбільш критичним. По-перше, в разі проголошення незалежності острова Пекін розцінив би це як пряму загрозу національним інтересам, суверенітету та національній цілісності. По-друге, таке проголошення стало б прецедентом для Тибету і Синьцзяну. По-третє, у конфлікт були б втягнуті не тільки КНР і Тайвань, але і США та Японія. Нарешті, ускладнення навколо Тайваню загрожують зупиненням процесу економічного зростання Китаю.

3.2. Відносини із США: пошук моделі паритету

Відносини Китаю і США істотно впливають на динаміку міжнародних відносин в АТР і в світі в цілому — геостратегічних, військово-політичних, фінансово-економічних, ресурсно-екологічних. Якщо раніше (в роки холодної війни) регіональна політико-безпекова система характеризувалася балансом між континентальними країнами — СРСР, пізніше Китаєм та існуванням двосторонніх альянсів на чолі із США, то сьогодні система набула ускладнення, а зростаючий націоналізм у багатьох азійських країнах спонукає їх діяти прагматично залежно від ситуації як поміж собою, так і по відношенню до США.

Зростання економічної і політичної ролі Китаю призводить до структурування під нього навколишнього простору. Це знаходить свій прояв у регіональних ініціативах у сфері безпеки й економічного співробітництва⁴, з якими виступає Китай і в яких передбачається його провідна роль. Давній конкурент Китаю — Японія — прагне не випустити з-під контролю розвиток регіональних процесів і так само активно брати участь у регіональних економічних макроструктурах. Продовження антитерористичної війни в Афганістані та інтереси стримування міжнародної ваги Китаю останніми роками стимулювали співробітництво Японії і США, яке було спрямоване на залучення Східної Азії до сфери їх впливу через різноманітні економічні та політичні проекти. Прикладом може слугувати ініціювання Японією рішення про розширення Східноазійського співтовариства до формату 16 країн із включенням Австралії, Нової Зеландії та Індії, які б урівноважували вплив Китаю в організації.

Для політичної культури Китаю характерним є невизнання одноосібного лідерства США в світі. Починаючи з війни в Югославії і далі в Афганістані, Іраку, Пекін розглядає дії США на міжнародній арені як утвердження односторонньої гегемонії.

Такому баченню сприяє політика США щодо КНР. Пентагон відкрито називає Китай основним конкурентом США у світі, в Азійсько-Тихоокеанському басейні продовжується нарощування американської військової присутності, основним компонентом якої є створення американсько-японської системи ПРО.

Так, у доповіді Національної ради з розвідки США *“Глобальні тенденції 2025: трансформований світ”* стверджується, що за 10-15 років баланс сил на міжнародній арені кардинально зміниться: хоча США збережуть статус найвпливовішої держави світу, їхня відносна планетарна могутність зменшиться майже на чверть. Найголовнішим суперником США буде КНР - з другою за

⁴Маються на увазі такі ініціативи, як створення зони вільної торгівлі Китаю, Японії і Республіки Кореї, багатостороння система безпеки за участю тих самих країн плюс Росія і США, АСЕАН+1, АСЕАН+3, ШОС.

обсягом економікою на Землі й найбільшим військовим потенціалом, водночас залежність від світового ринку змусить правлячу КПК балансувати між відкритістю до світу й збереженням своїх традицій¹⁶.

Однак попри всі алармістські прогнози поки що взаємний інтерес Китаю і США переважає над широкомасштабним і явним протистоянням у забезпеченні власних позицій.

Потреба США у взаємодії з Китаєм у боротьбі з тероризмом і злочинністю, «неспроможними режимами», бідністю і перерозподілі світового багатства, глобальним потеплінням, виснаженням ресурсної бази землі, пандеміями та викликами екологічного та антропогенного характеру, як і потреба Китаю у США у дипломатичному, економічному і технологічному плані є дуже актуальними сьогодні і, вочевидь, залишатимуться такими ще досить тривалий час.

Крім того, в даний момент обидві країни зосереджені на вирішенні внутрішніх проблем. Потреба в режимі економії ресурсів є реальною причиною того, чому президент Б. Обама відновив прихильність до співпраці Америки з міжнародними інститутами та багатосторонності. Вона також пояснює, чому він підштовхує Європу, Китай і інші країни з тим, щоб ті взяли на себе більшу частину тягаря по забезпеченню міжнародної безпеки (наприклад, щодо стримування ядерних амбіцій Ірану). Зміна акцентів відображається у новій Стратегії національної безпеки Білого дому. Приблизно одна чверть документа зі стратегії, викладеного на 52 сторінках і випущеного в травні 2010, присвячена внутрішній політиці і таким цілям, як зміцнення економіки та відновлення національної інфраструктури.

Китай також ставить в якості пріоритету внутрішні потреби. Хоча він менше постраждав від глобального спаду, ніж США і багато інших країн, економічна криза підсилила побоювання КНР щодо зростаючого розриву у доходах країни, безробіття, посилення регіональних відмінностей і наростаючої внутрішньої боротьби. Коментуючи міжетнічні зіткнення в автономному регіоні Синьцзянь, Голова КНР Ху Цзіньтао підкреслив невідкладність надання допомоги тим, хто більше за всіх постраждав від глобального спаду. Він попередив, що Пекін має “невпинно сприяти економічному і соціальному розвитку”, який є “основою національного процвітання і стійкої стабільності”.

Формування стратегії США в східноазійському регіоні після приходу до влади Б. Обами відбувалось на основі рекомендацій низки експертних доповідей. В одній з них - “США і Азійсько-Тихоокеанський регіон: стратегія безпеки для адміністрації Б. Обами” - йдеться про необхідність врахування новим президентом чотирьох ключових змін, які сталися за останнє десятиліття. Якщо коротко, то це: збільшення економічної та політичної ваги Азії, зростання Китаю, збільшення ядерних держав у регіоні та загрози ядерного розповсюдження і зростаюча зацікавленість країн регіону у багатосторонньому співробітництві¹⁷.

Для ефективного захисту та просування національних інтересів США в регіоні автори доповіді пропонують Б. Обамі виходити із наступних **стратегічних імперативів**: збереження лідерства США і відновлення морального авторитету в регіоні, надання нового дихання мережі військово-політичних союзів,

¹⁶Global Trends 2025: A transformed World [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.dni.gov/nic/NIC-2025_project.htm

¹⁷Cossa R., Glosserman B., McDevitt M. The United States and the Asia-Pacific Region: Security Strategy for the Obama Administration. Washington, 2009 [Електронн. ресурс]. - Режим доступу: www.cnas.org/node/723

збереження стратегічної рівноваги і залучення країн, які стрімко розвиваються — не тільки Китаю, але й Японії, Індії та Росії відповідно до інтересів США, протидія розповсюдженню зброї масового знищення, а також активна участь регіональних багатосторонніх економічних, політичних і безпекових структурах.

Б. Обама неодноразово підкреслював, що розглядає нинішній Китай як рівний Сполученим Штатам. На початку його президентства наближені до Білого дому експерти заговорили про можливість створення «великої двійки» - кондомініуму Китаю і США. Ця ідея з обережністю була зустрінута як у Пекіні, так і американськими союзниками в Азії та Європі. Під час Стратегічного Економічного діалогу США - Китай Б. Обама не став її озвучувати, однак відзначив, що американо-китайські відносини визначатимуть глобальний розвиток у ХХІ ст., що робить їх найбільш важливою парою двосторонніх відносин у світі¹⁸.

Під час візиту до Пекіна він висунув нову концепцію “стратегічного запевнення”¹⁹ (*strategic reassurance*), яка має прийти на зміну концепціям “стримування” і “залучення” часів Дж. Буша. Новий термін покликаний демонструвати нове відношення США до Азії - Америка вітатиме підйом Китаю та інших економік, що розвиваються, а в обмін сподівається на їх підтримку з широкого спектра проблем: від подолання фінансової кризи до солідаризації позицій щодо “ядерної програми” Ірану. Звичайно, в нинішньому уряді США усвідомлення нових реалій у відносинах із Китаєм відбувається через призму фінансової кризи та необхідності оптимізувати співробітництво з низки найбільш гострих проблем. Однак подібними мотивами керувалася й попередня адміністрація Дж. Буша. “План Зоеліка” - так назву отримав підхід щодо активного залучення Китаю до вирішення міжнародних проблем - був не надто успішним. Причина полягала в тому, що США розраховували на Китай як на партнера, але одночасно здійснювали тиск як на найбільшого порушника прав людини, проводили військові навчання поблизу його кордонів і так і не відмовилися від практики постачання зброї Тайваню, що найбільш негативно відображалось на відносинах із КНР.

Перший рік Б. Обама на посаді президента позначився інтенсифікацією візитів американських високопосадовців у регіон, включаючи новопризначеного помічника держсекретаря з азійських та тихоокеанських справ К. Кемпбелла, заступника держсекретаря Дж. Стейнберга та держсекретаря Г. Клінтон. Попри завантаженість внутрішньополітичними проблемами, сам Б. Обама відвів на поїздку Азією 9 днів, що свідчить про важливе значення регіону в системі зовнішньополітичних пріоритетів. Збільшення активності візитів також свідчить, що в адміністрації були враховані рекомендації аналітичних центрів, зокрема щодо зміцнення двосторонніх альянсів США в регіоні.

Трансформація відбулася і у підходах Б. Обама особисто. Ще будучи кандидатом на президентську посаду він займав досить жорсткі позиції (це зближувало його з тодішньою адміністрацією) щодо військового нарощування Китаю, придушення протестів у Тибеті та заниженого курсу юаня. Однак після його перемоги на виборах спостерігається відхід від даних установок. Так, факт зростаючої військової могутності КНР визнається, але порівняно з військовими витратами самих США на даний момент не розглядається як загроза їх

¹⁸Obama's Speech on U.S.-China Relations, CBSnews, 27.07.2009 [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://www.cbsnews.com/blogs/2009/07/27/politics/politicalhotsheet/entry5190916.shtml?tag=contentMain;contentBody>

¹⁹Steinberg J. Administration's vision of the U.S.-China Relationship. Keynote Address at the Center for a New American Security. [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://www.state.gov/s/d/2009/129686.htm>

військовому домінуванню. Після того, як на різних зустрічах Б. Обама заявляв про партнерство США і Китаю, про їх провідні ролі в світі і навіть рівну вагу (в рамках *Великої двійки*), було б уже нелогічним закидати Пекіну військове нарощування, адже воно є супутнім процесом глобального ствердження будь-якої держави.

Фінансова криза перенесла акцент в економічних переговорах із ревальвації юаня на питання надійності американських цінних паперів, якими в значній кількості володіє Китай, і в разі, якщо продовжить їх купівлю, допоможе фінансувати антикризову програму Б. Обама. Недаремно під час візиту в КНР Г. Клінтон підкреслювала, що обидві країни знаходяться “в одному човні”, а сам Б. Обама закликав не розглядати відносини з Китаєм як “гру з нульової сумою”.

Нарешті показовою є відмінність у реакції США на заворушення в Тибеті влітку 2008 та масові сутички ханьців та уйгурів в Урумчі влітку 2009 р. У другому випадку США зайняли досить помірковану позицію, давши зрозуміти, що повстання уйгурів є “внутрішньою справою Китаю”.

Разом з тим, як і раніше, Білий дім непокоїть:

- “ресурсний меркантилізм” Китаю, який призводить до збільшення конкуренції за доступ до енергоресурсів в усьому світі;
- дисбаланс у двосторонній торгівлі;
- відсутність прозорості у військовій модернізації Китаю, особливо в сегменті стратегічної, космічної та кібер-зброї;
- військово-морське нарощування Китаю в акваторії Південнокитайського моря;

У двосторонньому співробітництві протягом перших років Б. Обама при владі в центрі уваги опинилися питання регулювання торговельних відносин, нерозповсюдження ядерної зброї та зміни клімату.

В економічній сфері протягом 2009 р. обидві сторони застосовували обмежувальні торговельні заходи, що вилилося у чергову “торговельну війну”. США встановили 35 % тариф на імпорт китайських шин, а китайське міністерство торгівлі розпочало розслідування щодо американського експорту курятини та автозапчастин. Це дало підстави для взаємного обвинувачення у протекціонізмі. Зняти ці та інші перешкоди з боку США буде дуже складно, оскільки протидія демпінгу китайських компаній на американському ринку є частиною передвиборних суспільних зобов'язань Демократичної партії.

До питань двосторонньої торгівлі виявились прив'язаними переговори й щодо спільних зусиль у боротьбі зі зміною клімату. Подальші скорочення шкідливих викидів в атмосферу Китай обумовив поступками з боку США, такими як усунення обмежень щодо експорту високотехнологічних товарів до Китаю і визнання ринкового статусу китайської економіки. Останнє, як сподівалися в Пекіні, могло здійснитися під час візиту Б. Обама в КНР в листопаді 2009, однак американський президент не став спішити з рішенням. В свою чергу не став демонструвати відкритої підтримки США в іранському питанні і китайський лідер Ху Цзіньтао.

Протидія ядерному розповсюдженню є безумовним пріоритетом адміністрації Б. Обама. Досягнення позитивних результатів у згортанні іранської програми збагачення урану Б. Обама вважає ще й “справою честі”, оскільки отримав нобелівську премію за “роботу заради миру без ядерної зброї”, як багатьом вважається, авансом. Тож без китайської підтримки, як і у випадку з ядерною програмою КНДР, йому не обійтися. Відповідно зростає авторитет Китаю, чий вплив на реліктовий режим Північної Кореї наразі навіть більший, ніж

будь-коли, оскільки в умовах міжнародних санкцій зросла залежність КНДР від торгівлі з Китаєм. У Вашингтоні більше не вірять у ефективність шестистороннього формату переговорів, але за відсутності інших інструментів впливу намагаються відновити хоча б цей. Скоріше за все, адміністрація Б. Обама зіткнеться з неминучістю повторювати тактику Дж. Буша — надавати допомогу в обмін на подальшу денуклеаризацію країни. Але такий підхід є ненадійним з огляду на багаторазові порушення домовленостей з боку Пхеньяну, а також з огляду на позицію союзників США — Японії та Південної Кореї, які є прибічниками більш жорсткої лінії стосовно КНДР.

З приходом до влади на Тайвані партії Гоміньдан дещо зменшилися можливості для Вашингтона використовувати “тайванську карту” в торгу із Китаєм. Однак США не збираються відмовлятися від поставок зброї Тайбею. Як заявив заступник держсекретаря Дж. Стейнберг, США і надалі спиратимуться на Акт відносин з Тайванем як основоположний документ, який визначає надання допомоги острову у зміцненні його обороноздатності²⁰. Вашингтон також не полишає спроб включити Тайвань до зони спільних стратегічних інтересів США та Японії, приєднати його до створюваної США тактичної системи ПРО в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Зокрема, в рамках воєнних поставок розглядається можливість розгорнути на території Тайваню американських систем “Петріот”.

Стосовно військового балансу в регіоні Б. Обама не приховував, що США докладатимуть зусиль для збереження своєї військової переваги²¹. Це є одним із головних інструментів більшого залучення у справи регіону, який забезпечуватиме спокій союзникам і слугуватиме нагадуванням Китаю, що США продовжують бути головним підтримувачем порядку в Азії. Одночасно планується збільшити зусилля в сфері невійськових заходів і розповсюдження м'якої сили, що відображає одну із основних рекомендації численних аналітичних документів. В деяких з них прямо говориться, що даний регіон *не потребує нової архітектури безпеки*. Потрібно лише більше уваги з боку Вашингтону, більш гнучкості у відносинах із державами, більше врахування реалій сьогодення²². Це стосується не тільки Китаю, а й головного союзника США в регіоні — Японії.

Аналіз перших років перебування в Білому домі президента Б. Обама дозволяє зробити висновок про те, що зовнішньополітична лінія США щодо Китаю в цілому не вийшла за рамки второваного шляху попередньої адміністрації. В умовах кризи і усвідомлюючи недоліки політики Дж. Буша, нова адміністрація окреслила новий, більш лояльний підхід до відносин з Пекіном. У центрі відносин вже не проблеми демократії, дотримання прав людини і навіть військової модернізації Китаю, а передусім торговельні і безпекові питання.

Подальше зміцнення становища Китаю на міжнародній арені додасть йому ще більшої впевненості у міжнародних справах. Разом з тим сусіди Китаю — Японія, Росія, країни Південно-Східної Азії, а тим більше США, пильно стежитимуть за зростанням сили Китаю і надмірні “перекоси” намагатимуться вирівняти. Координація зусиль США і Китаю у розв'язанні проблем глобального

²⁰[Ibid.](#)

²¹Цит. за: Schmitt G. The Obama administration's approach to Asia: Early Signals // National Security Outlook. -2009.-№2. [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://www.aei.org/docLib/02%20NSO%20Schmitt-g.pdf> ; Curtis G. Obama and East Asia: No Room for Complacency. [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: http://csis.org/files/publication/issuesinsights_v09n15.pdf

²²Curtis G. Obama and East Asia: No Room for Complacency. [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: http://csis.org/files/publication/issuesinsights_v09n15.pdf

розвитку має шанси стати стабілізатором американо-китайських відносин.

4. Стан і перспективи українсько-китайського співробітництва

Китайський напрямок української зовнішньої політики є одним із провідних, якщо не сказати домінантним в усьому АТР. Розвитку взаємовідносин сприяє відсутність спірних політичних питань. Практичним підтвердженням цьому є підтримання Україною Концепції “єдиного Китаю” і позиції китайського уряду щодо Тибету та Тайваню. На сьогодні це основні питання, в яких КНР шукає розуміння зовнішнього світу і через які відбувається “перевірка на міцність” доброзичливих двосторонніх відносин. Як зазначається в **“Принципах встановлення дипломатичних відносин Китаю з іншими країнами”**, уряд КНР є єдиним урядом, що представляє інтереси всіх народів Китаю” і визнання цього принципу з-поміж інших країн є основною передумовою для розвитку взаємовідносин.

Україна і Китайська Народна Республіка мають багато спільного у підходах до такого актуального питання сьогодення як ядерне роззброєння. У свій час Україна повністю відмовилася від ядерної зброї, а на саміті заявила про своє рішення позбавитися усіх запасів високозбагаченого урану до 2012 року. Як відомо, Китай виступає за всебічну заборону і знищення ядерної зброї. Тож позиції обох країн є дуже близькими.

Важливим виявом дружби і партнерства між країнами є готовність підтвердити гарантії безпеки, надані Україні у 1994 р. у зв'язку із її відмовою від ядерної зброї. Це є ще одним свідченням того, що від часу встановлення двосторонніх відносин Китай послідовно підтримує Україну.

Водночас Україна на сьогодні фактично не використовує потенціал співробітництва з Китаєм. Зовнішньоекономічні відносини з ним не є джерелом модернізації української економіки. Ми не є провідним постачальником до Китаю новітніх технологій, у тому числі чутливих – військових, або стратегічно важливої для китайської економіки сировини. Ми не розташовані у географічно близькому регіоні до Китаю. В Україну немає сьогодні масштабних китайських інвестицій. Однак все це не означає, що Україна має продовжувати «закривати очі» на Китай.

Враховуючи динаміку політичних контактів за останні роки, а скоріше її відсутність, торговельний обсяг все-таки демонстрував зростання. Китай належить до п'ятірки найбільших торговельних партнерів України, посідає третю позицію за обсягами експортних поставок і п'яту – за імпортом. У 2008 р. двосторонній товарообіг склав 8,5 млрд дол. У кризовий 2009 р. Україні вдалося значно збільшити експорт до Китаю, що склав 262 % від попереднього року або 1434 млн дол., водночас різко впав китайський імпорт в Україну – на 48 % і склав 2734 млн дол. США. Негативне сальдо у торгівлі товарами склало 1299 млн дол. США.

Для порівняння, за даними Держкомстату України, товарообіг з ЄС становив 24,9 млрд дол. США у 2009 р., що дорівнює 29,3 % загального товарообігу України за рік порівняно з 25,5 % товарообігу з Російською Федерацією (21,7 млрд), наступним за обсягами торговельним партнером України. З Китаєм товарообіг становив 4,1 млрд або 3,6 %.

У 2009 р. значно збільшились обсяги вітчизняного металургійного

експорту. Попри те, що Китай є найбільшим виробником сталі у світі, в умовах кризи і у зв'язку з різкою девальвацією гривні український прокат виявився дешевшим за китайський. У результаті лише в I-му кварталі 2009 р. до Китаю було поставлено 10 % від всього виробленого в Україні прокату на загальну вартість близько чверті млрд дол. Якщо за 2008 рік частка поставок до Китаю компанії *Ferrexpo* (Полтавський ГЗК) становила 21 % від загального обсягу виробленої на комбінаті залізородної сировини, то за I півріччя 2009 року цей показник перевищив 50 %.

Китай вийшов на позицію основного споживача української залізної руди/Щоправда, враховуючи швидкі зміни в галузі, ситуація може змінитися вже найближчим часом. Зокрема, зростання українського металургійного експорту дало поштовх до початку антидемпінгового розслідування в Китаї, що може призвести до збільшення митних тарифів на ввіз української продукції. У квітні 2010 р. КНР не застосовувала жодних обмежувальних заходів щодо імпорту української продукції. В Україні ж діють 12 обмежувальних заходів щодо імпорту товарів із Китаю, серед них холодильна та морозильна побутова техніка. Введення обмежувальних заходів по суті є порушенням режиму найбільшого сприяння, що було встановлено *Угодою між Кабінетом Міністрів України та урядом КНР про торговельно-економічне співробітництво (1992 р.)*

Основну частину українського експорту до КНР становлять мінеральні продукти – 76,8 % від загального експорту, хімічна продукція – 9,27 % і недорогоцінні метали і вироби з них – 4,1%. Китай експортує в Україну машини, обладнання і механізми; електротехнічне обладнання; музичну апаратуру – 27,7%, текстиль – 18,76 % та засоби наземного транспорту – 11,21 %²³.

Отже, Україна виступає постачальником сировини та матеріалів до КНР. Основні причини полягають, **по-перше**, в орієнтації китайського ринку на самозабезпечення та стимулювання внутрішнього виробника, відповідно скорочується кількість галузей, в яких, з огляду на відсутність китайських аналогів, наявним був би значний імпорт (машинобудівна, суднобудівна, металургійна) і, **по-друге**, у слабкому представництві вітчизняного бізнесу в Китаї і відсутності його системної підтримки на державному рівні.

Українсько-китайське **інвестиційне співробітництво** не відповідає можливостям Китаю і потребам України. Загальний обсяг інвестицій з КНР на сьогодні становить близько 20 млн дол. США. Ця сума видається ще менш значною, зважаючи на те, що фінансова криза спричинила зростання китайських капіталовкладень у світі. Більша частина золотовалютного резерву Китаю (2,3 трлн дол.) зберігається у доларових активах, які Китай намагається перевести в реальний сектор економіки. Раніше деякі зарубіжні активи були недоступними для Китаю через високу вартість або політичні протиріччя. Так, заходи фінансового протекціонізму проти китайського капіталу були введені у США та країнах ЄС. Однак з розгортанням кризи ці обмеження були зняті. Тепер, навпаки, китайський капітал користується значним попитом у світі, за нього ведеться конкурентна боротьба, що надає можливість Китаю самому обирати країну-отримувача інвестицій не тільки за економічною, а й політичною ознакою.

Відповідно до затвердженої 11-м п'ятирічним планом (2006–2010 рр.) стратегії державного курсу на інвестування капіталу за кордон китайський уряд заохочує капіталовкладення компаній передусім у ресурси Центральної Азії, Близького Сходу, Африки та Латинської Америки. Україна не належить до країн

²³Загальний стан розвитку торговельно-економічного співробітництва між Україною та КНР 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrexport.gov.ua/ukr/econ_spivirob/chi/2096.html

першочергового інтересу Китаю. Але окремі проекти становлять значний інтерес для китайських інвесторів. Це гірничо-металургійний сектор, проекти пов'язані з підготовкою до Євро-2012, низка інфраструктурних проектів: будівництво кільцевої дороги в Києві, мосту через Дніпро, авіапромисловість. За оцінками торговельно-економічної місії України в Китаї обсяг можливих інвестицій з Китаю може становити 500–600 млн дол.²⁴

Необхідною передумовою для залучення китайських капіталовкладень є досягнення домовленостей на вищому офіційному рівні і надання Україною державних гарантій на проведення бізнесу. Окремі кроки на цьому шляху були зроблені у 2009 р., зокрема тодішній прем'єр-міністр Ю. Тимошенко заявляла про державну підтримку китайським підприємцям, які інвестуватимуть в економіку України²⁵. Наразі китайські підприємці віддають перевагу формі кредитування українських проектів під державні гарантії. Це, зокрема, знайшло підтвердження в угоді НАК "Чорноморнафтогаз" і Китайської національної корпорації з видобутку нафти на шельфах (CNOOC) про надання кредиту на 60 млн дол. на освоєння Одеського газового родовища. З окремими ініціативами виступають найбільш зацікавлені підприємства на місцях. Так, керівництво м. Харкова пропонує китайським компаніям значні пільги в разі продовження співробітництва з заводом ім. Малишева.

Китай традиційно зацікавлений у придбанні українських технологій для розвитку *космічної галузі та авіабудівництва*. Працює спеціалізована українсько-китайська Підкомісія. Під час офіційного візиту Президента України в Китай планується підписання Програми українсько-китайського співробітництва в космічній сфері на 2011–2015 рр.

Особливий інтерес становлять розробки регіональних і транспортних літаків, а також підготовка китайських спеціалістів. У липні 2009 р. відбувся візит на АНТК ім. О. К. Антонова заступника Голови Всекитайського Комітету Народної політичної консультативної ради Ван Гана, під час якого демонструвалися моделі реактивного літака нового покоління Ан-148, важкого транспортного Ан-124-100 «Руслан», а також військово-транспортного літака Ан-70, про поновлення виробництва якого ведуться переговори між Україною і Росією. Особливий інтерес партнерів з Китаю був виявлений до високих технологій, що розробляються і застосовуються в авіаційній промисловості нашої держави. Внутрішня потреба Китаю в літаках становить сотні одиниць на рік, тому Пекін намагається розвивати вітчизняну авіапромисловість. Однак світові країни-авіабудівники обмежують продаж чутливих технологій Китаю. Зацікавлений в отриманні інноваційних рішень Китай створює спільні технопарки з Україною та Росією, що є лояльнішими в цьому питанні. В 2008 р. АНТК і AVIC почали розробку спільного авіаційно-інженерного центру, що розміщуватиметься в Китаї. Підприємство буде виконувати науково-дослідні та конструкторські роботи з проектування нових і модернізації існуючих літаків.

Прикладом спільного авіавиробництва є китайський надзвуковий навчально-бойовий літак L-15 Falcon, що оснащений українськими двигунами виробництва КБ "Прогрес ім. Івченка" та ВАР "Мотор Січ". У січні 2009 р. під час

²⁴Попович, В. Китай увеличивает инвестиционную экспансию в 10 раз // Рынки и бизнес, 14.09.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rynok.biz/2/a/2009/09/14/Kitaj_uelichivaet_investi2

²⁵Уряд сприятиме входженню китайських інвестицій в Україну, 22.06.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=224263082&cat_id=105663330

²⁶Меморандум про взаєморозуміння зі створення в Пекіні спільного авіаційно-інженерного центру було підписано партнерами в вересні 2007 р. у рамках міжнародної авіаційної виставки Aviation Expo China-2007 у Пекіні.

візиту экс-міністра оборони України Ю. Єханурова у Китай розглядалося питання розробки, випробування та сертифікації українських двигунів для китайських літаків. У разі успішності процесу виробництво двигунів має бути передано в Китай. Україна ж отримуватиме винагороду з кожного готового літака.

Харківська корпорація ФЕД має намір створити українсько-китайське підприємство. Наразі ФЕД постачає запасні частини і агрегати для авіатехніки виробництва Росії та України, що експлуатується в Китаї. За словами топ-менеджера харківської компанії ФЕД В. Попова, українські та китайські авіабудівники будуть спільно збирати літак, що стане “основною транспортною машиною країни”. Найімовірніше йдеться про створення літака, подібного до російського військово-транспортного “важковаговика” Іл-76. ФЕД виробляє низку комплектуючих для цієї моделі.

Переговори про створення спільного підприємства в Китаї також веде концерн “Антонов”. Ймовірно, сторони (з китайської сторони виступає AVIC) планують налагодити в Китаї виробництво військово-транспортного літака Ан-70. При чому в конструкторському бюро ім. Антонова підкреслюють, що будуть не тільки продавати інженерні знання, а й основне – налагоджувати виробництво в Китаї.

Китаю продано технологію виробництва іонно-плазменних двигунів до космічних апаратів. В Україні закуплено також технології ремонту літаків Су-27 та Су-30МК і їх двигуни.

Загалом, на думку експертів, китайський ринок є одним з найперспективніших для українських авіабудівників. Так, за прогнозом європейської авіаційної компанії Airbus на 2009–2029 роки, найбільший попит на авіаційні перевезення буде саме в Китаї та країнах Південно-Східної Азії.

Серйозні перспективи відкриває взаємодія України і КНР у такій структуроутворювальній галузі як **прокладання транспортних коридорів та перевалочних транспортних вузлів для переправлення азійських товарів в Європу**. Не тільки Китай, а й більшість інтегрованих у світове господарство країн Азії зацікавлені у скороченні вартості та часу перевезень товарів з Азії у Європу. На сьогодні стан українських магістралей та пропускна спроможність контейнерних терміналів належать до факторів, що стримують подальший розвиток міжнародної торгівлі. Фактично 90 % усіх контейнерних перевалок беруть на себе порти так званої Великої Одеси – Одеський, Південний та Іллічівськ. Дефіцит контейнерних площ призводить до простою контейнеровозів на рейді. В умовах кризи раніше анонсовані інвестиції вітчизняних металургійних ФПГ у розвиток контейнерних потужностей є малоімовірними. Тож для розширення контейнерних терміналів у чорноморських портах Україна могла б залучити капітали Китаю. Понад те, що вже існує напрацювання у подібному співробітництві, Китай поставив обладнання для спорудження контейнерного терміналу в порту “Південний”, що за своїми характеристиками не має аналогів у Чорному морі*.

Привабливим для китайських інвестицій міг би стати Одеський порт, що має значний потенціал транспортного вузла для експорту сільськогосподарської продукції і мінералів не тільки з України, а й інших країн СНД. На практиці в Україні досі немає прозорих та сприятливих умов для залучення приватного капіталу. Через високі тарифи та недостатню якість послуг державні порти втрачають замовників, які все частіше користуються терміналами Росії та

*Контракт ТОВ “ТІС” з китайською компанією “ZPMC” на 26 млн євро.

Румунії.

Особливо яскраво проявляється зацікавленість Китаю у придбанні ноу-хау у **військово-технічній сфері співробітництва**. Фактично з 2007 р. припинились поставки до Китаю вітчизняної готової продукції. Натомість обмін технологіями і поставки виробів, що мають принципове значення для розвитку НВАК, стали основою двостороннього ВТС. Пекін активно працює над створенням “сильного і конкурентоспроможного флоту”. Отож будівництво власних авіаносців розглядається як пріоритет держави на цьому шляху. В минулому році між Україною і Китаєм було укладено контракт на постачання 4-х агрегатів виробництва “Зоря-Машпроект” вартістю 55 млн дол. для китайського флоту. Також Україна поставить Китаю десантні кораблі на повітряній подушці і передасть технічну документацію до них.

Двостороннє співробітництво в даній галузі є важливим, враховуючи той факт, що за останні два роки спостерігається сповільнення в розвитку України як міжнародного експортера продукції ОПК. Дається взнаки неспроможність України запропонувати на висококонкурентному ринку технологічні рішення та нові розробки. Конкурентом України на ринку озброєнь стає і сам Китай, який відмовляється від імпорту озброєнь і створює власне виробництво військової продукції. Зацікавленість Китаю в отриманні технологій у середньотерміновій перспективі створює певні можливості для взаємодії з Україною. Однак паралельно Китай намагається долати технологічну залежність від інших країн світу. У китайській програмі створення “економіки знань” поставлено завдання знизити до 2020 р. залежність країни від імпорту закордонних технологій з 80 до 30 %.

Саме розвиток інноваційної сфери та модернізація інфраструктури є найбільш цікавими сферами залучення китайських інвестицій в Україну. Зараз вдалий момент запропонувати КНР якомога ширше коло можливостей для співробітництва. Адже Китай знаходиться на підйомі і нарощує обсяги капіталовкладень за кордоном.

Серед проблем, що сповільнюють розвиток українсько-китайського співробітництва, слід відзначити, передусім, відсутність політичного діалогу на найвищому рівні, що вивело двосторонні контакти в основному в сферу державних комісій та бізнесу. Китай чутливо реагує на порядок здійснення візитів у Східноазійський регіон лідерів інших держав. В цьому контексті перший візит В. Ющенко у 2005 р. і візит прем'єр-міністра Ю. Тимошенко 2010 р. до Японії негативно позначилися на теплих відносинах з Пекіном.

Так, для досягнення якісно нового рівня українсько-китайського співробітництва необхідно є активізація зусиль на конкретних напрямках:

Розширення товарообігу в даному випадку розглядається як ініціатива бізнесових кіл, у якому уже існують достатні напрацювання і які при належній інформаційній підтримці об'єктивно розвиватимуться. Важливе значення в цьому контексті мала б участь України у виставці ЕКСПО-2010 у Китаї. Однак за повідомленнями ЗМІ особливого ефекту у налагодженні двосторонніх економічних контактів вона не має.

Враховуючи темпи інвестиційної діяльності КНР за кордоном, масштаби залучення китайського капіталу в Україну виглядають мізерними. Політика залучення китайських інвестицій потребує системної розробки і активізації нарівні урядів обох держав. Тут показовим є приклад Білорусі, після відвідин якої прем'єр КНР Вень Цзябао ініціював активізацію відносин з Мінськом у сфері економіки та інвестицій, а Білорусь, передусім, запропонувала більш сприятливі

умови для приходу китайського капіталу.

Китайські інвестиції в українські транспортні проекти є особливо актуальним з огляду на підготовку до чемпіонату 2012. За результатами візитів до України делегацій державних та комерційних інвестиційних структур Китаю вже досягнуто домовленості про участь китайської сторони у реалізації транспортних інфраструктурних об'єктів у рамках підготовки до Євро-2012. Кому як не Китаю, який блискуче підготував і приймав у себе Олімпійські ігри 2008 року, стати партнером України в цій справі.

Для успішної реалізації цього завдання Україні необхідно пам'ятати, що Китай належить до країн, що спочатку шукають доброзичливих політичних відносин, а потім дають "добро" торгівлі і інвестиціям. У цьому контексті найбільш важливим є дотримання Україною принципу "одного Китаю". Така позиція України буде обов'язково відмічена і позитивно оцінена з боку уряду КНР, що створить підґрунтя для нового витку двостороннього стратегічного співробітництва. У результаті відкриються сприятливіші умови для підписання нового політичного Договору між обома країнами; та офіційні візити Президента України до КНР або китайського лідера в Україну. Це саме ті питання двосторонніх відносин, в яких очікується прорив найближчим часом.

Окремо варто зосередитися на **науково-технічному співробітництві** з Китаєм. Очевидно, що просто продаж українських розробок або відтік спеціалістів не відповідає національним інтересам нашої держави. Україні необхідно послідовно представляти в Китаї свої наукові розробки і в той самий час планомірно відстоювати інтереси своїх учених і підприємців.

Зі свого боку досвід Китаю у створенні зон розвитку високих технологій, створення умов для залучення іноземних інвестицій, перерозподілу прибутків між внутрішніми регіонами є наразі вкрай необхідним для подальшого розвитку України.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для підтримки та розширення співробітництва з Китайською Народною Республікою Україні необхідно сформулювати бачення своїх відносин з цією державою як однією з **провідних сил в Азії та світі**, забезпечити стабільні відносини з нею у політичній сфері та оптимізувати структуру товарообігу. З метою сприяння розвитку двосторонніх відносин доцільно здійснити такі заходи.

У політичній сфері:

1. Державний візит Президента України В. Януковича до КНР має стати початком **інтенсифікації контактів на всіх державних рівнях**. У цьому контексті значимим став би візит Голови КНР Ху Цзіньтао до України, що закріпив би високий статус українсько-китайських відносин, а також візити представників урядів та парламентів обох країн.

2. Послідовно дотримуватися принципу **"одного Китаю"** і **китайського суверенітету над Тайванем, здійснювати підтримку принципу невтручання у внутрішні справи держави** та поваги до культурно-історичної специфіки цієї держави. В силу значної політичної ваги даних питань для Китаю, така позиція України буде схвально оцінена в Китаї і сприятиме розвитку двосторонніх відносин.

3. **Активізувати роботу міждержавних комісій для вироблення пропозицій щодо пріоритетних напрямів українсько-китайського**

співробітництва. Укладання як загальних, так і галузевих планів співпраці може посилити конкурентні позиції українських підприємств в Китаї.

4. З огляду на те, що Україна і Китай проводять політику позаблоковості і відіграють критичну роль у системі безпеки своїх регіонів, а Китай є ще й глобальним актором у силу своєї політичної та економічної ваги, статусу постійного члена в РБ ООН, доцільно перевести співпадіння інтересів і позицій країн у міжнародних питаннях у більш тісне співробітництво **в міжнародних організаціях**, у тому числі ООН.

5. Розглянути можливості більш тісного **політико-економічного співробітництва України і Китаю на євразійському просторі**, зокрема через можливість набуття Україною статусу спостерігача у ШОС.

6. Просувати вперед **гуманітарне співробітництво** заради подальшого посилення дружніх відносин між народами двох країн.

7. Зосередитись на меті **збільшення інвестицій з Китаю у виробничу сферу України**. Ефективними кроками на цьому шляху можуть стати надання гарантій та преференцій для проведення бізнесу на державних та міських рівнях, а також укладення відповідного Меморандуму між державними інвестиційними агенціями обох країн. Найбільш перспективними для китайських капіталовкладень є транспортна та портова інфраструктура, енергетична сфера, розробка природних ресурсів, авіаційна та машинобудівна галузі.

8. Активізувати **науково-технічне співробітництво**. Китай, чия економіка поки ще належить до так званих “перехідних” відчуває брак певних технологій. Однак просто продаж українських розробок або відтік спеціалістів не відповідає національним інтересам нашої держави. Україні необхідно послідовно представляти в Китаї свої наукові розробки і в той самий час планомірно відстоювати інтереси своїх учених і підприємців, зокрема через належне дотримання Угоди про співробітництво у сфері інтелектуальної власності між Кабінетом Міністрів України і Урядом Китайської Народної Республіки.

9. Підтримувати **зростання двосторонньої торгівлі в традиційних сегментах** (металургія, агропромисловий комплекс, хімічні та сировинні матеріали). Водночас, орієнтуватися на створення **позитивного іміджу України серед ділових кіл Китаю** і збільшення в українському експорті питомої ваги високотехнологічної продукції та продукції з високим ступенем переробки. Цілям поглиблення економічної співпраці відповідає участь у державних візитах усіх рівнів представників приватного капіталу (зокрема галузевих асоціацій виробників та експортерів промислової продукції, зерна, виробників мінеральних добрив, чорної металургії тощо) та державних підприємств, зацікавлених у реалізації проектів у Китаї, проведення спільних бізнес-форумів, виставок тощо.

Відділ зовнішньої політики
головний консультант, кандидат
історичних наук
Курнишова Юлія В'ячеславівна .